

Холох О. І. кандидат філософських наук,
провідний науковий співробітник Науково-дослідного
центру гуманітарних проблем Збройних Сил України
<https://orcid.org/0000-0001-6916-5450>

Євсєєв І. Г. старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру гуманітарних проблем
Збройних Сил України
<https://orcid.org/0000-0003-1450-1378>

Халіманенко К. В. старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру гуманітарних проблем
Збройних Сил України
<https://orcid.org/0009-0009-4822-2431>

ФОРМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ НЕГАТИВНИХ СТЕРЕОТИПІВ З УКРАЇНИ ТА УКРАЇНЦІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОЛЕКТИВНИЙ ІНТЕЛЕКТ РОСІЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

У статті розглядається процес деструктивного впливу на колективний інтелект громадян російської федерації актуалізованих наявних (етнічних, історичних, соціальних) та нових стереотипів щодо України та українців від проголошення незалежності України до початку Революції Гідності. Ці стереотипи росія на системній основі використовувала для формування в росіян негативного ставлення до України та українців, що стало основою для подальшого формування “образу ворога” з України та його насичення виключно негативними характеристиками.

Автори дійшли висновку, що деструктивні стереотипи щодо України та українців не відображають реальність, але систематизують та спрощують її сприйняття. Утім така економія інтелектуальних ресурсів негативно позначається на колективному інтелекті та призводить його до деградації. До того ж систематичне стереотипне мислення призводить до негативних наслідків у фізичному вимірі, а саме: до зневажливого ставлення, дискримінації, жорстокого поводження і навіть до відкритої військової агресії, спрямованої на знищення народу щодо якого були сформовані деструктивні стереотипи.

Ключові слова: стереотипи; колективний інтелект; “образ ворога”; деструктивний вплив; наративи; міфи; фейки.

Вступ. На початку ХХ ст. Еміль Дюркгейм у своїй праці “Елементарні форми релігійного життя” [1] зазначав, що суспільство виявляється єдиним джерелом логічного мислення для кожного окремого індивіда. Тобто суспільство є більш високоінтелектуальною формою, порівняно з кожним окремим індивідом, оскільки воно перевершує індивідуума як у просторовій, так і у часовій протяжності. Інші дослідники також розвивали подібні концепції колективного інтелекту, зокрема В. Вернадський – концепцію “ноосфери”, Г. Веллс – “світового мозку” та ін. Загалом сенс подібних концепцій колективного інтелекту зводиться до того, що група людей (спільнота) здатна більш ефективно мислити, знаходити вирішення задач, приймати рішення порівняно з кожним окремим індивідом у цій групі. Втім, в умовах сучасного інформаційного

суспільства з’являється все більше засобів впливу на колективний інтелект, зокрема й маніпулятивних, які ускладнюють ефективно колективне мислення та ухвалення правильних рішень. Наприклад, у 2022 році переважна більшість росіян підтримала рішення свого президента в. путіна про початок так званої “спеціальної військової операції” в Україні. Незважаючи на те, що внаслідок військової агресії росії проти України загинуло десятки тисяч російських військових, переважна більшість росіян й досі підтримує цю криваву війну. Такі обставини актуалізують пошуки у напрямку розкриття особливостей та механізмів деструктивного впливу на колективний інтелект.

Початок війни та її ведення в морально-психологічному плані вимагають формування у масовій свідомості населення та військових “образу ворога”, наявність

якого є необхідною умовою як для здійснення військової агресії, так і для її відсічі. Однак, “образ ворога” у масовій свідомості неможливо сформувати на порожньому місці. До початку формування “образу ворога” проводиться тривала підготовча робота по формуванню негативних стереотипів масової свідомості щодо народу або країни як об’єкту майбутньої агресії [2, 66].

Дослідження цієї проблематики є вкрай актуальним в контексті того, що становлення України, як незалежної держави, стало викликом імперській свідомості та психологічною травмою для російських політиків. Від початку правління б. ельцина росія запровадила сценарій позбавлення України її статусу незалежної держави через дестабілізацію соціально-політичної обстановки, дискредитацію законно обраної влади та демонізацію Збройних Сил України, а також через формування нових й актуалізацію вже наявних негативних стереотипів щодо України і українців та їх впливу на колективний інтелект російського населення. В подальшому ці стереотипи росія почала використовувати для граничного насичення “образу ворога” з України виключно негативними характеристиками.

Мета дослідження: розкрити особливості формування негативних стереотипів російською федерацією з України та українців від проголошення незалежності і до Революції Гідності. На основі результатів соціологічних опитувань дослідити вплив цих стереотипів на колективний інтелект російського населення щодо їх сприйняття, розуміння та ставлення до України і українців.

Теоретичне підґрунтя. Розкриття особливостей формування російською федерацією деструктивних стереотипів з України та українців та їх вплив на колективний інтелект російського населення на сьогодні є недостатньо вивченою сферою наукового знання. Опосередковано це питання досліджували О. Гапеева, Я. Калакура, Т. Кузьо, М. Рябчук, М. Туранський та ін. Так, О. Гапеева у своєму дослідженні розглянула інформаційно-пропагандистську кампанію, що була розгорнута росією під час

намагання захопити український о. Тузла. Дослідниця дійшла висновку, що ця кампанія була спрямована на формування негативних стереотипів з України та українців із застосуванням фейків, деструктивних нарративів і симулякрів [3]. Дослідник Я. Калакура вивчав маніпуляції історичною свідомістю росіян, яка є не тільки важливою складовою імперської політики росії, а й засобом впливу на колективний інтелект росіян шляхом актуалізації та формування негативних стереотипів мислення з України та українців й “образу ворога” з інших країн і народів [4]. Дослідження Т. Кузьо розглядає використання політичною силою – Партією регіонів у 2009–2013 роках радянських стереотипів: “бандерівці”, “націоналісти” та “фашисти”, що формувало ставлення росіян до українців як до ворогів [5]. Історичну розвідку виникнення етнічних стереотипів про українців у російській культурі зробив М. Рябчук. На думку дослідника головна функція цих стереотипів полягала у створенні та підсиленні у підлеглої групи (українців) комплексу неповноцінності та меншовартості на тлі панівної групи (росіян) [6]. У дисертаційному дослідженні М. Туранського розглядалося питання формування образу українця в російському кінематографі на початку ХХІ століття. Як зазначає автор, цей образ поступово трансформувався від простуватого й доброзичливого персонажа до колабораціоніста та зрадника [7]. Окрім цього, тематика формування росією негативних стереотипів простежується частково і в низці інших колективних праць [1; 8; 9]. Проте, в наведених наукових працях зазначена вище проблематика не є предметом спеціального комплексного дослідження, що й визначає актуальність даного дослідження.

Методи дослідження. Методологія дослідження обумовлюється проблематикою, яка має міждисциплінарний характер. Наукове вивчення впливу деструктивних стереотипів з України та українців на колективний інтелект росіян стає можливим завдяки пізнавальним методам наукової психології, а саме опосередкованому аналізу й синтезу об’єктивних проявів психіки у процесах та продуктах діяльності російського населення.

З цією метою було залучено широке коло офіційних та неофіційних джерел та застосовано проблемно-хронологічний метод історіографії. Крім цього, в дослідженні використано результати соціопитувань, а також загальнонаукові методи аналізу, синтезу узагальнення, систематизації та порівняння.

Результати і обговорення.

Використання росією негативних стереотипів у будь-якій етнічній групі, здійснювалося з метою створення або посилення комплексу неповноцінності, а також щоб змусити її перейняти та засвоїти зневажливий погляд на саму себе від імперської держави. Так, стереотипи “малороса” і “хохла” ефективно підтримували віру, що українці і росіяни – це “майже один і той самий народ” і що вся різниця між ними – лише в рівні культури й освіченості. Таким чином, ставлення росіян до українців формувалося на основі стійких етнічних та історичних стереотипів, які поширювалися у фольклорі, ідеологічно-смыслових конструктах, а також в культурних і політичних дискурсах, де росіяни були домінуючою групою, а українці – підневільним народом [5, 120].

Водночас, формування негативного образу мешканців західної України у радянські часи як “бандерівців” та “буржуазних націоналістів” було спрямоване на спонукання соціального дистанціювання від них росіян та мешканців інших регіонів України. Ім'я Степана Бандери, провідника Організації української націоналістів, виявилось для радянської влади оптимальним для його політичної стереотипізації через суто фонетичну асоціацію з “бандитизмом” та праворадикальні погляди самого Бандери. Завдяки цьому радянська влада демонізувала його як “фашиста” і “нацистського колаборанта”. Стереотип “бандерівців” був широко поширений радянською пропагандою. У пострадянському просторі він глибоко укорінився в суспільній свідомості і часто використовувався політиками для всякого роду маніпуляцій [6, 185; 8, 708-709; 10].

Сформовані у такий спосіб стереотипи впливали на колективний інтелект росіян та зберігалися у масовій свідомості тривалий час. Після здобуття Україною незалежності

ці стереотипи поступово почали наповнюватися негативним змістом, а зневажливий ярлик-стереотип “бандерівці” вже поширювався російською пропагандою на всіх українців.

До того ж, негативний образ українського народу сформувався у російському середовищі через розпад СРСР. Це було пов'язано, насамперед, зі збереженням у складі незалежної України Автономної Республіки Крим та розподілом Чорноморського флоту, що вже на початку 1990-х років сприймалося російськими громадянами вкрай негативно. російські засоби масової комунікації (далі – ЗМК) широко використовували комунікативно-пропагандистські технології для деструктивного впливу на колективний інтелект російського населення та мешканців Криму з метою підтримки сепаратистського руху на півострові та його приєднання до росії [11, 3; 12].

Після проголошення Україною незалежності деякі російські “науковці”, на замовлення політиків підвладних Кремлю, розпочали обґрунтовувати потребу необхідності боротьби з українством і доводити штучність українського питання. У 1996 році в російській федерації перевидається псевдонаукова монографія російського “історика” М. Ульянова “Походження українського сепаратизму”. У цьому виданні автор розглядає українців та українство винятково крізь призму так званого “сепаратизму” від росії, а також вживає деструктивну міфологію про те, що українці не є окремою нацією, тому й не мають права жити у своїй державі. Використавши реінтерпретацію історичних фактів, автор стверджував, що український рух наприкінці ХІХ та початку ХХ століття був інспірований Австро-Угорщиною та Німеччиною напередодні Першої світової війни для того, щоб максимально послабити російську імперію перед війною, аби легше потім загарбати решту її земель [13, 64; 14].

Заперечення української державності, нації та мови знайшли своє продовження у праці іншого російського “філософа” О. Дугіна “Основи геополітики. Геополітичне майбутнє росії”, що була опублікована у Москві в 1997 році. У цій праці автор поширює наратив, що росія може існувати тільки як імперія. В його

розумінні суверенітет України є настільки негативним для російської геополітики явищем, що в майбутньому може легко спровокувати збройний конфлікт. Відповідно українська проблема – це головна проблема, яка стоїть перед Москвою. О. Дугін нав'язував російській аудиторії міф, що Україна, як держава, не має жодного геополітичного сенсу, в неї немає ні географічної унікальності, ні етнічної винятковості. Статус цього видання, як навчального посібника для російських вищих навчальних закладів, свідчить про цілеспрямований деструктивний вплив автора на інтелект російської студентської молоді [14; 15, 216]. Адже ці антиукраїнські ідеї перетворювалися у знання та стійкі переконання російської молоді, які використовувалися ними у подальшому ставленні до України й українців.

На початку XXI століття у російському суспільстві посилювалися процеси насичення негативним змістом вже існуючих стереотипів про Україну та українців. З приходом до влади в. путіна у травні 2000 року розпочалася відбудова росії як імперської держави із розширенням сфери її впливу на пострадянському просторі. Вище керівництво росії прагнуло встановити російську гегемонію на всьому Євразійському континенті. Але головною перешкодою на цьому шляху виявилася Україна як незалежна і суверенна держава. З цього періоду росія розпочинає проти України інформаційно-психологічне протиборство, яке найбільш проявилось в економічній, культурній, енергетичній та інформаційних сферах [16, 7].

Чергове посилення антиукраїнської риторики в російському інформаційному середовищі відбулося під час кризи в українсько-російських відносинах, спричинене спорудженням росією дамби в Керченській протоці від Таманського півострова до о. Тузла. У жовтні 2003 року в російських ЗМК з'явилися фейкові статті, які переконували населення російської федерації про готовність України розпочати війну. Такі статті містили матеріали, що реінтерпретували історичні факти, формували негативну думку про керівництво України та дискредитували Збройні Сили України. У деяких статтях

російських ЗМК на той час вже використовувалися спотворені історичні міфи та симулякри: “нацистське угруповання УНА-УНСО”, “необандерівці”. Унаслідок такого впливу на інтелект широких мас російського населення майже 82% анонімно опитаних респондентів в ефірі радіостанції “Ехо Москви” визнали, що для них о. Тузла як частина російської федерації є більш важливим, ніж підтримання добрих взаємовідносин з Україною. На цьому ефірі заступник голови державної думи росії Дмитро Рогозін відкрито реінтерпретував історичні події, пов'язані з передаванням Криму УРСР, та заявляв: “Тузла наша. І Севастополь наш, я це довів...” [3, 272-274].

Напередодні 350-ї річниці Переяславської ради в російському інформаційному просторі активізувалися міфи про історичне воз'єднання українського і російського народів. В цей час з'являються видання, які заперечують українську державність та саме існування української нації. Саме до цієї події у 2004 р. в Москві було перевидано працю М. Ульянова під новою назвою “Український сепаратизм. Ідеологічні витoki самостійності”. Нове видання розпочиналося з передмови написаної Є. Морозовим та мало назву “У жовто-блакитному тумані”. У згаданій передмові автор використовує низку російських міфів: “лінія Карпати – Вісла є природним західним кордоном росії”, “українець – це не етнічне, а політичне поняття”, “росія – це не країна, а окрема євразійська цивілізація на рівні з європейською або ісламською”, “незалежна Україна – це інструмент США і Заходу аби зламати російську євразійську цивілізацію”. Автор заперечує існування українців, як нації, а також української мови, поширюючи при цьому міфи про те, що це буцімто “галицький діалект, законсервований емігрантами в Канаді і США” [17, 14].

Формування негативного, зневажливого ставлення до українців та України на початку XXI століття також простежується і в російському кінематографі, який систематично використовував етнічні стереотипи про українців та пропагував міф про “братні народи”. Перший стереотип – це “свій хохол”, що є недолугим “молодшим братом”. В уяві значної кількості росіян він

є провінційним та комічним. На цьому тлі впевнено виглядає образ “старшого брата” росіянина – розумного, сміливого та серйозного. Тобто в масовій свідомості росіян вбудовувалася та закріплювалася бінарна опозиція – “українці (недолугі молодші брати)/росіяни (старші брати, яких потрібно наслідувати)”. На початку 2000-х років на російських екранах існуючий образ простуватого і доброзичливого українця у масовій свідомості росіян поступово трансформується в бандита, колабораціоніста та зрадника. З цього часу у російському кінематографі починає формуватися та поширюватися інший стереотип українця, так званого “бандерівця” – жорстокого, підступного і безпринципного зрадника, який завжди програє “чесному, сміливому і відважному” росіянину. Відповідний образ був створений у таких популярних фільмах як “Брат-2”, “Адмірал”, “Ми з майбутнього-2”, “Матч” тощо [7, 83; 18].

Традиційне зверхне негативне ставлення росіян до українців було піднесено російським керівництвом на рівень державної пропагандистської антиукраїнської політики ненависті після перемоги Помаранчевої революції у 2004–2005 рр., коли Україна вже обрала проєвропейський вектор своєї зовнішньої політики. Відтепер потужний російський пропагандистський апарат зосередився на поширенні у власному інформаційному просторі спотворених міфів, фейків, деструктивних наративів та симулякрів про буцімто незаконну злочинну владу в Україні, яку захопили “бандерівці”. Така державна антиукраїнська політика росії була ефективною. Згідно із дослідженнями російської недержавної дослідницької організації “Левада-центр” 54% опитаних російських респондентів вважали, що В. Ющенко здобув перемогу на виборах в Україні через передвиборні маніпуляції та підтасовки, при цьому 32% респондентів визнали росію правонаступницею Київської Русі [19].

Після перемоги в Україні демократичних сил на чолі з Президентом В. Ющенком Кремль відчув загрозу своєму впливові на пострадянському просторі. Відтепер, росія намагалася, зокрема через економічний тиск, змусити Київ піти на

політичні поступки та залишитися у сфері свого впливу. Пріоритетним завданням для себе вона вважала дискредитацію України перед європейською спільнотою, щоб завадити її майбутньому вступу до ЄС.

Для реалізації свого задуму російська федерація вирішила побудувати газопроводи в обхід української газотранспортної системи (далі – ГТС), при цьому переконати Європу, що Україна є ненадійним транзитером. У суб’єктів, які брали участь у “газових війнах” (2004–2005 та 2008–2009 років) з російського боку, стояло завдання – показати, що українська ГТС нібито аварійна, труби гнилі, а реконструювати систему надто дорого та простіше від неї відмовитися. Одночасно в ЗМК російські політики та посадовці поширювали міфи про перекриття Україною газу до Європи (на початку 2009 року) та наративи: “Україна – несумлінний транзитер російського газу”, “...українські партнери – це злодії” [20].

У квітні 2008 року розпочався якісно новий етап відносин України з НАТО – підготовка вступу країни до цієї міжнародної організації. Після проведення саміту відбулося закрите засідання ради росія-НАТО, де президент росії в. путін образливо висловився про Україну та відкрито заявив президенту США Д. Бушу один із основних російських наративів, що Україна буцімто не є державою, а значна частина її території подарована росією. Вперше з боку очільника російської держави пролунали натяки на припинення існування України як держави у разі її прийняття до НАТО [21].

Підтримка Україною Грузії у війні з росією у серпні 2008 року ще більше ускладнили відносини з російською федерацією. З боку російського керівництва та політиків почали систематично лунати заяви про постачання української військової техніки та озброєння до Грузії. Зокрема, деякі російські інтернет-ресурси та ЗМК почали поширювати фейки про участь у російсько-грузинському збройному конфлікті українських фахівців з обслуговування та застосування зенітно-ракетних комплексів. Вищезазначене впливало на сприйняття росіянами українців та формувало негативне, навіть вороже ставлення до України та її громадян. Так, за

результатами соціологічних опитувань “Левада-центру” після російсько-грузинського збройного конфлікту до кінця 2008 року, коли ще активно висвітлювалися ці події, кількість росіян, які ставилися до України “добре” та “переважно добре”, зменшилася одразу на 30% від показників початку року і становила 29%. При цьому, кількість росіян, які ставилися до України переважно “погано” і “дуже погано” зросла на 32% до абсолютного показника 62% [22].

Після президентських виборів 2010 року новообраний очільник української держави в. янукович та провладна Партія регіонів одним із пріоритетів своєї зовнішньої політики проголосили розвиток України як позаблокової держави, що сприяло зближенню з керівництвом російської федерації, а також покращило на певний час економічні і політичні відносини з нею. В цей період керівництво росії не полишило своїх амбіцій повернути до своєї “імперії” Україну та інші держави колишнього СРСР. Щоб зберегти на них свій вплив, закріпити на законодавчому рівні сталий російський наратив про необхідність захисту “співгромадян та співвітчизників, які опинилися за межами російської території”, у 2011 році Державна дума внесла зміни до закону російської федерації “Про громадянство російської федерації”, значно розширивши зміст поняття “співвітчизник”. Відтепер в. путін у міжнародних колах просував наратив, що територія колишнього СРСР є виключною зоною інтересів та відповідальності росії, адже на цих теренах проживають її співвітчизники. Це давало йому змогу вести мову про “захист співвітчизників” за кордоном аж до їхнього самовизначення на користь приєднання до росії [7, 109–110].

Важливим чинником невизнання російською елітою, зокрема президентом росії в. путіним, України, як унітарної і незалежної держави, стало намагання об’єднати росію та Україну, спираючись на буцімто спільне історичне минуле, культурні і духовні цінності. Виступаючи на конференції “Православно-слов’янські цінності – основа цивілізаційного вибору України”, організованій проросійською організацією “Український вибір” В. Медведчука 27 липня 2013 року у м. Києві, в. путін уперше публічно назвав російський,

український і білоруський народи “єдиним народом” і оприлуднив мету майбутньої роботи: об’єднання росії та України в рамках однієї держави. Окрім цього російський президент вдався до принизливої риторики. Так, у своїй промові він припиняє вживати правильну граматичну форму “в Україні” і починає казати виключно “на Україні”, що було неприпустимим стосовно суверенної держави. До речі ця традиція й досі зберігається в інформаційному просторі росії, коли під час висвітлення подій в Україні використовується виключно прийменник “на” Україні, що виражає залежність іменника від інших слів у словосполученні чи реченні [24].

У своїй промові в. путін скористався наративами “східнослов’янського братерства”, щоб надалі вимагати від України відмовитися від європейської інтеграції. Він розраховував на те, що після переобрання у 2015 році в. януковича президентом, Україна мала приєднатися до Євразійського союзу (колишнього Митного союзу) і, що важливо, погодитися на керований росією консорціум з управління своєю газотранспортною системою. Тому, в. путін змусив в. януковича відмовитися від підписання у Вільнюсі Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з Європейським Союзом на саміті “Східного партнерства”, що відбувся у листопаді 2013 року. Таке рішення української влади викликало хвилю розчарування серед офіційних представників ЄС та спровокувало масові протести в Україні. Систематичне поширення росією наративів про “єдиний народ”, зокрема під час підготовки України до підпису Угоди з ЄС, мало значний вплив на сприйняття росіянами українців та формуванням у них відповідних переконань і ставлення. Так за даними “Левада-центру” тільки 3% росіян підтримували інтеграцію України з ЄС, а 30% взагалі вважали, що підписання Угоди буде зрадництвом слов’янської єдності росії, Білорусі та України. При цьому 61% населення росії не вважали Україну закордонною державою (іншою думки дотримувалось 37% населення) [5, 347; 25].

Висновки. Російське населення протягом тривалого часу перебувало в ілюзорному інформаційному просторі, який формувався ЗМК, політичною та

Питання психології

економічною сферами життя, освітою і наукою та масовою культурою. Використання широкого інструментарію комунікативно-пропагандистських технологій впливу на основі спотвореної історії, а також фактів і подій поточного життя щодо України та українців формували у масовій свідомості росіян деструктивні стереотипи про них. По суті стереотипи являють собою усталені шаблони мислення, які не мають безпосереднього відношення до реальності, але при цьому задають певне усталене ставлення до дійсності (народу, країни). Це дозволяє росіянам економити інтелектуальні ресурси в процесі сприйняття та оцінювання України та українців. Однак, така економія негативно відображається на деяких властивостях колективного інтелекту росіян, а саме: значно знизилася здатність критичного мислення щодо розуміння реального стану справ та оцінювання

України та українців. Через постійне невдоволення діями українців та застосуванням до них негативних номінацій в росіян знизилася гнучкість мислення, за допомогою якої люди здатні порозумітися. Разом із цим підвищилася навіюваність та безініціативність. Тверде стереотипне мислення росіян щодо України та українців поступово сформувало упереджене зневажливе ставлення, дискримінацію, жорстоке поводження та вилилося зрештою у відкриту військову агресію спрямовану на знищення українців.

Отже, якщо колективний інтелект функціонує на основі деструктивних стереотипів, то він втрачає здатність ефективно мислити і ухвалювати правильні рішення. Наявність стереотипних кліше знижує критичне мислення і адекватне розуміння оточуючого світу та призводить до деградації колективного інтелекту.

Список використаної літератури

1. Durkheim, E. (1915). *The Elementary Forms of the Religious Life*. London. URL: https://monoskop.org/images/a/a2/Durkheim_Emile_The_Elementary_Forms_of_Religious_life_1995.pdf
2. Сенявский, А. С., Сенявская, Е. С. (2006). Историческая имагология и проблема формирования “образа врага” (на материалах российской истории XX в.). *Вестник РУДН. Серия “История России”*. 2 (6). 54-72.
3. Гапєєва, О. (2016). Інформаційно-пропагандистська кампанія росії проти України під час конфлікту на Острові Коса Тузла у 2003 році. *Військово-науковий вісник*. 25, 266-281.
4. Калакура, Я. (2021). Україна в тіні стереотипів російської історіографії про “одвічних ворогів росії”: історія і сучасність. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2016–2021. Спецвипуск, 387-400.
5. Кузьо, Т. (2018). Війна пугіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / Пер. з англ. Андрія Павлишина. К. : Дух і літера.
6. Рябчук, М. (2016). “Хохли”, “Малороси”, “Бандери” : стереотип українця у російській культурі та його політична інструменталізація. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 1(81), 179-194.
7. Туранський, М. О. (2020). Інформаційно-психологічне забезпечення операції з анексії Криму російською федерацією : історичні передумови та практична реалізація [дис. доктора філософії : 032 “Історія та археологія”, Нац. акад. сухоп. військ імені гетьм. Петра Сагайдачного. Львів].
8. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: підручник (2020) / за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ “7БЦ”.
9. Касьянов, Г., Смолій, В., Толочко, О. (2013). Україна в російському історичному дискурсі : проблеми дослідження та інтерпретації. К. : Інститут історії України НАН України.
10. Міщенко, М. Звідки беруться “соціокультурні розколи”? (2012). URL : <https://razumkov.org.ua/statti/zvidky-berutsia-sotsiokulturni-rozkoly>
11. Хилько М. М., Титарчук, О. Г. (2019). Російська військова присутність в Україні та її вплив на ситуацію з правами людини. Київ : БФ “ІДСБ”.
12. Йосип Бродський. На незалежність України (1992). URL : <https://brodskiy.su/na-nezavisimost-ukrainy>
13. Ульянов, Н. (1996). Происхождение украинского сепаратизма. М. : Индрик.
14. Як росія створила образ ворога з України. Історія без міфів (2022). URL : <https://www.youtube.com/watch?v=STFPBahSQy8&t=3045s>
15. Дугин, А. (1997). Основы геополитики. Геополитическое будущее России. М. : Арктогея.
16. Перепелиця, Г. М. (2017). Україна – росія : війна в умовах співіснування. К. : Видавничий дім “Стилос”.

Питання психології

17. Ульянов, Н. (2004). Украинский сепаратизм. Идеологические истоки самостийности. М. : ЭКСМО, Алгоритм.
18. Образ ворога : Як російський кінематограф розпалює ненависть до українців (2022). URL: <https://euro.kharkiv.ua/obraz-voroga-yak-rosijskyj-kinematograf-rozpalyuye-nenavyst-do-ukrayincziv/>
19. Россияне об итогах выборов на Украине. Левада-центр (2005). URL : <https://www.levada.ru/2005/01/27/rossiyane-ob-itogah-vyborov-na-ukraine/>
20. Про газові війни росії проти України розповів колишній топ-менеджер Газпрому (2022). URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3469077-pro-gazovi-vijni-rosii-proti-ukraini-rozpoviv-kolisnij-topmenedzer-gazpromu.html>
21. путін – Бушу: “Україна – це не держава” (2008). URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2008/04/7/3410762/>
22. Россияне об Украине, украинцы о россии (2020). URL : <https://www.levada.ru/2010/02/25/rossiyane-ob-ukraine-ukraintsy-o-rossii/>
23. Про засади державної мовної політики (2012): Закон України від 03.07.2012 р. № 5029-VI. URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/65103.html>
24. путін розпочав війну проти України з мовної агресії в 2013 році – експерт президента росії (2020). URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/26845325.html>
25. Третя росіянин вважає угоду України з ЄС предателством (2013). URL: <https://www.levada.ru/2013/11/25/tret-rossiyan-schitaet-soglashenie-ukrainy-s-es-predatelstvom/>

References

1. Durkheim, E. (1915). The Elementary Forms of the Religious Life. London. URL: https://monoskop.org/images/a/a2/Durkheim_Emile_The_Elementary_Forms_of_Religious_life_1995.pdf (in English)
2. Senyavskiy, A. S., Senyavskaya, Ye. S. (2006). Istoricheskaya imagologiya i problema formirovaniya “obrazu vraga” (na materialakh rossiyskoy istorii XX v.) [Historical imagology and the problem of forming the “image of the enemy” (on the materials of the russian history of the XX century)]. Vestnik RUDN. Seriya “Istoriya rossii”. 2 (6). 54-72. (in russian)
3. Hapiev, O. (2016). Informatsiino-propahandystska kampaniia rossii proty Ukrainy pid chas konfliktu na Ostrovi Kosa Tuzla u 2003 rotsi [russia's information and propaganda campaign against Ukraine during the Kosa Tuzla conflict in 2003]. Viiskovo-naukovy visnyk. 25, 266-281. (in Ukrainian)
4. Kalakura, Ya. (2021). Ukraina v tini stereotypiv rosiiskoi istoriografii pro “odvichnykh vorohiv rossii”: istoriia i suchasnist [Ukraine in the shadow of stereotypes of russian historiography about “eternal enemies of russia”: history and modernity]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya istorychna. 2016–2021. Spetsvyypusk, 387-400. (in Ukrainian)
5. Kuzo, T. (2018). Viina putina proty Ukrainy. Revoliutsiia, natsionalizm i kryminalitet [putin's war against Ukraine. Revolution, nationalism and criminality] / Per. z anhl. Andriia Pavlyshyna. K. : Dukh i litera. (in Ukrainian)
6. Riabchuk, M. (2016). “Khokhly”, “Malorosy”, “Bandery” : stereotyp ukraintsia u rosiiskii kulturi ta yoho politychna instrumentalizatsiia [“Khokhly”, “Malorosi”, “Bandery”: the stereotype of the Ukrainian in russian culture and its political instrumentalization]. Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. 1(81),179–194. (in Ukrainian)
7. Turanskiy, M. O. (2020). Informatsiino-psykholohichne zabezpechennia operatsii z aneksii Krymu rosiiskoiu federatsiieiu : istorychni peredumovy ta praktychna realizatsiia [Informational and psychological support of the operation on the annexation of Crimea by the russian federation: historical prerequisites and practical implementation] [dys. doktora filosofii : 032 “Istoriia ta arkheolohiia”, Nats. akad. sukhop. viisk imeni hetm. Petra Sahaidachnoho. Lviv]. (in Ukrainian)
8. Moralno-psykholohichne zabezpechennia u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: pidruchnyk (2020) [Moral and psychological support in the Armed Forces of Ukraine]/ za zah. red. V. V. Stasiuka. Brovary : TOV “7BTs”. (in Ukrainian)
9. Kasianov, H., Smolii, V., Tolochko, O. (2013). Ukraina v rosiiskomu istorychnomu dyskursi : problemy doslidzhennia ta interpretatsii [Ukraine in the russian historical discourse: problems of research and interpretation]. K. : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
10. Mishchenko, M. Zvidky berutsia “sotsiokulturni rozkoly”? [Where do “socio-cultural divisions” come from?] (2012). URL : <https://razumkov.org.ua/statti/zvidky-berutsia-sotsiokulturni-rozkoly> (in Ukrainian)
11. Khylyk M. M., Tytarchuk, O. H. (2019). Rosiiska viiskova prysutnist v Ukraini ta yii vplyv na sytuatsiiu z pravamy liudyny [russian military presence in Ukraine and its impact on the human rights situation]. Kyiv : BF “IDSB”. (in Ukrainian)

12. Yosyp Brodskiy. Na nezalezhnist Ukrainy [On the independence of Ukraine] (1992). URL : <https://brodskiy.su/na-nezavisimost-ukrainy> (in Ukrainian)
13. Ulyanov, N. (1996). Proiskhozhdenie ukrainskogo separatizma [Origins of Ukrainian separatism]. M. : Indrik. (in russian)
14. Yak rosiia stvoryla obraz voroha z Ukrainy. Istoriia bez mifiv [How russia created the image of an enemy from Ukraine. History without myths] (2022). URL : <https://www.youtube.com/watch?v=STFPBahSQy8&t=3045s> (in Ukrainian)
15. Dugin, A. (1997). Osnovy geopolitiki. Geopoliticheskoe budushchee rossii [Fundamentals of geopolitics. The geopolitical future of russia]. M. : Arktogetya. (in russian)
16. Perepelytsia, H. M. (2017). Ukraina – rosiia : viina v umovakh spivisnuvannia [Ukraine – russia: war in conditions of coexistence]. K. : Vydavnychi dim “Stylos”. (in Ukrainian)
17. Ulyanov, N. (2004). Ukrainskiy separatizm. Ideologicheskie istoki samostiynosti [Ukrainian separatism. Ideological origins of independence]. M. : EKSMO, Algoritm. (in russian)
18. Obraz voroha : Yak rosiiskiy kinematohraf rozpaluiie nenavyst do ukraintsv [Image of the enemy: How russian cinema incites hatred of Ukrainians] (2022). URL: <https://euro.kharkiv.ua/obraz-voroga-yak-rosijskij-kinematograf-rozpaluyue-nenavyst-do-ukrayincziv/> (in Ukrainian)
19. Rossiiane ob itogakh vyborov na Ukraine. Levada-tsentr [russians about the results of the elections in Ukraine. Levada Center] (2005). URL : <https://www.levada.ru/2005/01/27/rossiyane-ob-itogah-vyborov-na-ukraine/> (in russian)
20. Pro hazovi viiny rossii proty Ukrainy rozpoviv kolyshnii top-menedzher Hazpromu [The former top manager of Gazprom spoke about russia's gas wars against Ukraine] (2022). URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3469077-pro-gazovi-vijni-rossii-proti-ukraini-rozpoviv-kolisnij-topmenedzher-gazpromu.html> (in Ukrainian)
21. putin – Bushu: “Ukraina – tse ne derzhava” [putin to Bush: “Ukraine is not a state”] (2008). URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2008/04/7/3410762/> (in Ukrainian)
22. Rossiiane ob Ukraine, ukraintsy o rossii [russians about Ukraine, Ukrainians about russia] (2020). URL : <https://www.levada.ru/2010/02/25/rossiyane-ob-ukraine-ukraintsy-o-rossii/> (in russian)
23. Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky [About the basics of state language policy] (2012): Zakon Ukrainy vid 03.07.2012 r. № 5029-VI. URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/65103.html> (in Ukrainian)
24. putin rozpochav viinu proty Ukrainy z movnoi ahresii v 2013 rotsi – eksradnyk prezydenta rossii [putin started a war against Ukraine with linguistic aggression in 2013 - former adviser to the president of russia] (2020). URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/26845325.html> (in Ukrainian)
25. Tret rossiiyan schitaet soglashenie Ukrainy s Yes predatelstvom [A third of russians consider the agreement between Ukraine and the EU a betrayal] (2013). URL: <https://www.levada.ru/2013/11/25/tret-rossiiyan-schitaet-soglashenie-ukrainy-s-es-predatelstvom/> (in russian)

Summary

Kholokh O. I. Candidate of Philosophical Sciences,
Leading Researcher of Research Center for Humanitarian
Problems of the Armed Forces of Ukraine

Yevsieiev I. G. Senior Researcher of Research Center for
Humanitarian Problems of the Armed Forces of Ukraine

Khalimanenko K. V. Senior Researcher of Research Center
for Humanitarian Problems of the Armed Forces of Ukraine

SHAPING NEGATIVE STEREOTYPES ABOUT UKRAINE AND UKRAINIANS BY THE RUSSIAN FEDERATION. IMPACT OF THESE STEREOTYPES ON THE COLLECTIVE INTELLIGENCE OF THE RUSSIAN POPULATION

Introduction. Existing collective intelligence concepts center around the fact that a group of people (community) is able to think more effectively, find solutions, and make decisions as compared to each individual in this group. However, in today's information society, more and more means of influencing collective intelligence emerge, including manipulative ones, that complicate effective collective thinking and making the right decisions. The article examines the process of destructive influence on the collective intelligence of the russian federation citizens of existing (ethnic, historical, social) and new stereotypes about Ukraine and Ukrainians.

Purpose. Reveal the peculiarities of shaping negative stereotypes by the russian federation about Ukraine and Ukrainians starting from gaining independence and up to the Revolution of Dignity. Based on the results of sociological surveys, to study the influence of these stereotypes on the collective intelligence of the russian population regarding their perception, understanding and attitude to Ukraine and Ukrainians.

Methods. *The research methodology is determined by issues which are interdisciplinary in nature. The scientific study of the influence of destructive stereotypes about Ukraine and Ukrainians on the collective intelligence of russians becomes possible owing to cognitive methods of scientific psychology, namely - indirect analysis and synthesis of objective psyche manifestations in the processes and products of activity of the russian population. For this purpose, a wide range of official and unofficial sources were involved and the problematic-chronological method of historiography was applied. In addition, the research uses the results of opinion polls as well as general scientific methods of analysis, synthesis, generalization, systematization and comparison.*

Originality. *Since the proclamation of Ukraine's independence, the russian federation introduced a scenario of depriving it of its state sovereignty and independence through destabilization of the socio-political situation and discrediting the legitimately elected authorities. With this purpose, a toolkit was chosen that provides for shaping the new ones and optimizing the existing (ethnic, historical, social) stereotypes about Ukraine and Ukrainians within the mass consciousness of the russian population. russia continued to fill these stereotypes with negative characteristics in order to form an 'image of the enemy' of Ukraine while gradually increasing the impact on the collective intelligence of its citizens. The presence of an 'image of the enemy' in the minds of the population and the military is a prerequisite for waging a war in moral and psychological terms, both - for the implementation of military aggression and for its repulse. The systematic stereotypical thinking of russians with regard to Ukraine and Ukrainians gradually formed a biased disrespectful attitude, discrimination, ill-treatment and eventually resulted in an open military aggression aimed at the destruction of Ukrainians.*

Conclusion. *The authors came to the conclusion that destructive stereotypes about Ukraine and Ukrainians do not reflect the reality but systematize and simplify its perception. However, such saving of intellectual resources negatively affects collective intelligence and leads to its degradation. In addition, systematic stereotypical thinking leads to negative consequences in the physical dimension, namely: neglect, discrimination, ill-treatment and even an open military aggression aimed at destroying the people about whom destructive stereotypes were formed.*

Keywords: *stereotypes; collective intelligence; 'image of the enemy'; destructive influence; narratives; myths; fakes.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 27.04.23.